
PRŮVODCE PO RAKOUSKÉM STÁTNÍM ARCHIVU VE VÍDNI PRO ČESKÉHO NÁVŠTĚVNÍKA

Početnější kolektiv autorů z pracovníků archivů případně i jiných historických pracovišť České republiky vydal jako výsledek grantového projektu GA ČR, reg. č. 409/08/0296 „Průvodce po fondech a sbírkách Rakouského státního archivu ve Vídni pro českého návštěvníka“, jehož nositelem byl v letech 2008–2010 Národní archiv. Z výzkumu vznikla obsáhlá publikace Průvodce po rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka vydaná dvěma subjekty – Národním archivem a nakladatelstvím Scriptorium, spolkem pro nekomerční vydávání odborné literatury. Po úvodu jedné z autorek Evy Drašarové, ředitelky Národního archivu v Praze, krátké předmluvě prof. dr. Lorenze Mikoletzkeho, emeritního generálního ředitele Rakouského státního archivu ve Vídni, následovalo obsáhlejší uvedení do problematiky Průvodce od Jana Kahudy. Na základě obsahu je možno se seznámit s autorským kolektivem i s problematikou, již se jednotliví autoři zabývali. Na závěr (na s. 907–911) je připojeno německé resumé.

V oddělení, které se nazývá Domáci, dvorský a státní archiv, s nímž čtenáře seznámil Jan Kahuda, odborný pracovník Národního archivu (dále NA), který se zde dále zabýval také fondovými skupinami Diplomacie a zahraniční politika před rokem 1848, Kabinetní archiv a částečně Zemská oddělení, jako spoluautor ve skupině Diplomacie a zahraniční politika 1848–1918 a částečně Zemská oddělení, jako spoluautor se věnoval Luboš Velek, ředitel Masarykova ústavu AV ČR. Habsbursko-lotrinskými domácími/rodinnými archivy se zabývala Eva Gregorovičová, odborná pracovnice NA, archivy dvorských úřadů, soukromých a rodinných fondů a zvláštní fondy popsal Pavel Koblasa, odborný pracovník NA. Listinnými řadami se zabýval Jan Hrdina z Archivu hlavního města Prahy, sbírkami rukopisů Martina Hrdinová a částečně jako spoluautor zpracovával Zemská oddělení Jaroslav Šulc, vedoucí SOkA Praha západ. V oddělení Všeobecný státní archiv, s nímž čtenáře seznámil opět Jan Kahuda, který nastínil i zde obecný přehled sbírek a fondů a spolu s Milanem Vojáčkem, vedoucím pracovníkem NA se věnoval fondovým skupinám Vnitro a Spravedlnost a dále ještě Vyučování a kultus spolu s odbornou pracovnící NA Pavlou Lutovskou. Milan Vojáček se pak ještě věnoval samostatně zemědělství a Jan Kahuda Sbírcem map, plánů a fotografií. Fondové skupině Obchod se věnoval Tomáš Kalina, vedoucí pracovník NA, Šlechtickému archivu Jan Županič z Ústavu světových

dějiny FF UK, osobním pozůstalostem Eva Drašarová, Rodinným archivům Petr Maťa z Vídeňské univerzity, Marie Mírková a Pavel Koblasa z NA a Dopravě Miroslav Kunt, odborný pracovník NA. Do problematiky oddělení Finančního archivu a Archivu dvorské komory s obecným přehledem fondů uvedl čtenáře Karel Koucký, odborný pracovník NA, který rovněž seznámil čtenáře s fondovou skupinou Nová dvorská komora, zatímco Starou dvorskou komoru přiblížil Petr Maťa. Koucký spolu s Kahudou podali také informace o Zvláštních fondech a sbírkách tohoto oddělení a Milan Vojáček o vídeňském ministerstvu financí. V posledním oddělení Válečný archiv přiblížil přehledem jeho sbírek a fondů Jaroslav Šulc. Fondovou skupinou Personalia se v něm zabývala Dagmar Kutílková, která prozkoumala rovněž i další fondové skupiny – Personalia, Akta sociálního zabezpečení, Akta vojenských odměn, Vrchní velení ozbrojených sil a Vrchní velitelství. Jaroslav Šulc se věnoval průzkumu fondových skupin Polní akta (spolu s Dagmar Kutílkovou), Archivy vojenských těles, Ústřední úřady (spolu s Dagmar Kutílkovou), Podřízené vojenské úřady, Vojenské výchovné a vzdělávací ústavy a Sbírká map a plánů. Poslední fondovou skupinu tohoto oddělení a archivu vůbec Rukopisy zpracovala Martina Hrdinová, odborná pracovnice Masarykova ústavu a Archivu AV ČR.

Celá práce podává přehled nejzajímavějších a nejdůležitějších fondů, bez nichž by se zpracování národních dějin i další historické výzkumy v tomto směru téměř ani neobešlo. Dnešní rakouský státní archiv byl zřízen zákonem Rakouské republiky č. 94/1945 za dne 28. 7. 1945, avšak obsahuje vlastně téměř všechny důležité archivní fondy, které dříve spravovali jeho předchůdci. Pro výzkum dějin českých zemí je tedy důležité poznávání historie v období let 1526–1918. S nejstaršími dokumenty se můžeme setkat již v oddělení Domáci, dvorský a státní archiv. K velmi starým fondům patří např. Habsbursko-lotrinské domácí archivy, které zabírají období od 12. století až do roku 1918. Samostatný fond tvoří i Lotrinský archiv z 12.–18. století, získaný jako dědictví po Františku Štěpánovi Lotrinském a Estenské archivy (12.–19. stol.) nabyté jako dědictví sňatkem arcivévodvy Ferdinanda s Beatricí d'Este. K nejstarším fondům patří také Stará kabinetní akta z let 1523–1803. Ze středověku (12. stol.) pocházely také některé archivy dvorských úřadů, soukromých a rodinných fondů. Zcela nejstarší (od poč. 9. stol.) jsou pak listinné řady, sbírky odlitků, pečeti a typářů, opisy a tisky státních smluv (do r. 1918). Má podobný rozsah jako sbírka rukopisů, která obsahuje celkem 533 položek.

V průvodci je možno najít upozornění na některé velké množství materiálů k dějinám Čech, Moravy a Slezska od všeobecné až na aktovou úroveň zhruba od dob husitských válek (velká pozornost bývala věnována i třicetileté válce) až

téměř po polovinu 20. století. Některé materiály jsou vsuktku jedinečné a marně bychom k nim hledali ekvivalenty v našich archivních fondech na různých úrovních sítě našich archivů. K takovým příkladům může např. patřit rodinný archiv Auerspergů z let 1450–1940. Auerspergové vlastnili mnohá panství v rakouských dědičných zemích i v uherské polovině říše. V meziválečné ČSR patřila všem tehdejšími rodovými liniím panství Čistá, Zelená Hora, Dolní Kralovice, Hostašov, Nasavrky, Podmolí, Žleby a Vlašim. Své archiválie odvezli po 2. světové válce do Rakouska. V současné době je depozitem. Do státního archivu byl převzat v roce 1956 a k jeho studiu je nutné si vyžádat povolení vlastníka. Podobná situace (většinou bez vyžadování povolení) je také u některých osobních pozůstalostí.

Jednotlivé fondové skupiny Všeobecného správního archivu (popis jeho sbírek tvoří III. oddíl publikace), které vlastně reprezentovaly příslušné resortní archivy, které se postupně slučovaly a registry jednotlivých úřadů byly přejímány do archivů. V tomto oddílu se tedy můžeme setkat s písemnostmi z oblasti vnitra (1550–1918), spravedlnosti (1525–1918), vyučování a kultu (1500–1940), zemědělství (1868–1918), obchodu (1848–1918) a dopravy (1824–70. léta 20. století). V oddělení se ještě nachází Šlechtický archiv (1500–1918), osobní pozůstalosti (1800–1945), rodinné archivy (1330–1990), sbírky plánů, map a fotografií (1750–1950) a audiovizuální sbírky (1945–2005). Nejdůležitější fondovou skupinou v tomto ohledu je bezesporu Vnitro a v ní zejména pro starší období dějin fond Dvorská kancelář. Samostatná dvorská kancelář pro rakouské dědičné země byla zřízena císařem Maxmiliánem I. v 1. polovině 16. století. A občas byla spojována znovu s říšskou kanceláří, zejména ke konci své existence v 1. polovině 19. století. Během josefinského období prošel fond velkou skartací. Po roce 1848 byla registratura dvorské kanceláře předána ministerstvu vnitra a postupně se pořádala. Tento fond patří mezi fyzicky nejpoškozenější celky Rakouského státního archivu. V roce 1927 byl značně poškozen při požáru Justičního paláce ve Vídni. Při několika sondách bylo toto poškození konstatováno také u bohemikálních celků. Významné pro dějiny českých zemí jsou také zde uvedeny další dílčí fondy Dvorské kanceláře. Z fondové skupiny Vyučování a kultus jsou zajímavé např. informace z fondu Dvorské studijní komise z části bohemik pro manipulační období 1760–1791 se dočteme nejen o záležitostech piaristického řádu, jeho škol a regulace platné pro všechny země předlitavské části monarchie, seznamy piaristických škol v Čechách se zachycením jejich finančních poměrů. Školní záležitosti spolu se seznamy studentů i hospodářskými podklady z 2. poloviny 18. století jsou zde uvedeny i z dalších míst v českých zemích a téměř ze všech druhů škol od farních a označených jako obecných, přes střední školy (zejména gymnázia), vyšší

až k vysokým školám. Jistým doplňkem k těmto informacím platná vlastně pro všechny zde uvedené rezorty je fondová skupina Sběrka map, plánů a fotografií. V tomto směru může být např. zajímavá sbírka plánů církevních staveb v Čechách a na Moravě, kde je např. možno získat mnoho tohoto materiálu zejména v 1. polovině 19. století s časovými přesahy do konce 18. století i století 20. Z tohoto období jsou také plány škol, veřejných staveb a budov státních úřadů, věznic, káznic, celnic, hospodářských objektů, zdravotnických a dobročinných institucí, městských budov, vojenských objektů, silnic (i mapy), kašen, vodovodů, vodních cest, poštovní mapy, železniční mapy, zemské mapy, plány měst, geologické mapy a mapy krajů. Sběrka map a plánů má ještě druhou část.

Pro historiky speciálněji zaměřené na hospodářské dějiny bude mít jistě veliký význam bádání v oddílu IV. Finanční archiv a archiv dvorské komory. Tyto fondy zůstaly samostatnými i po reformě archivu koncem roku 2006. První zmínky o Archivu dvorské komory, která vlastně představuje nejstarší vídeňský centrální archiv, pocházejí až z roku 1578, avšak některé celky jsou již z přelomu 15. a 16. století z doby panování císaře Maxmiliána I. Archiv plnil funkci staré registratury. V některých fondech jsou jasně vyčleněna bohemika nebo materiály pro Čechy, Moravu a Slezsko. Oddíl má též vlastní sbírku map a plánů i sbírku jiných zvláštních fondů. Velmi zajímavé jsou především fondy spojené s dějinami mincovnictví.

Válečný archiv tvoří od roku 1945 samostatné oddělení Rakouského státního archivu. Stará se o archiválie o archiválie vzniklé z proveniencie habsburské, rakouské a později rakousko-uherské branné moci a jejich orgánů do roku 1918. Obsahuje některé fondy zhruba od konce 16. století. V současné době obsahuje personalia (18.–20. stol.), akta sociálního zabezpečení (1749–1986), vojenské matriky (1618–1938), válečné ztráty (1914–1918), akta vojenských odměn (1757–20. století), polní akta (1323–1918), která v sobě zahrnují Stará polní akta (1323–1882, Armádní akta (1631–1878), Válečné paměti (16.–20. stol.), Armádní vrchní velitelství (1914–1918) a Nová polní akta (1914–1918)). Dále zde můžeme ještě najít archivy vojenských těles (18.–20. stol.), vrchní velení ozbrojených sil (1808–1918), tělesné gardy (1625–1918), ústřední úřady (16.–20. stol.), podřízené vojenské úřady (17.–20. stol.), územní velitelství (18.–20. stol.), vojenské ústavy (18.–20. stol.), vojenské výchovné a vzdělávací ústavy (18.–20. stol.), válečné námořnictvo (18.–20. stol.), archiv letectva (1908–1919), sbírku map a plánů (1480–současnost), obrazovou sbírku a audiovizuální sbírky (1737–20. stol.), vojenské pozůstalosti (od r. 1650), rukopisy (od r. 1400) a sbírku letáků, plakátů a novinových výstřížků. Na závěr publikace následuje 5 stran německého shrnutí.

Průvodce jistě vzbudí velký zájem široké odborné veřejnosti. Vždyť jsou v něm soustředěny informace, které pomohou rozšířit okruh historického pohledu na dějinný vývoj na základě pramenů. Tento přístup vzniklý na základě nově otevřené možnosti historického poznávání přinese možná i potvrzení hypotéz nebo také doplnění i korekci výsledků, které bylo možné dříve pouze předpokládat např. na základě literatury, k níž se zatím pouze s obtížemi sháněli reálné důkazy. Jisté tedy je, že práce s průvodcem přinese značné ušetření času při plánované návštěvě po Rakouském státním archivu ve Vídni nebo dokonce řadu badatelů k této návštěvě přivede.

Václav Bartůšek

Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka, Národní archiv – Scriptorium, spolek pro nekomerční vydávání odborné literatury. Praha 2013, 912 s.